

“ZEYTİN HUKUKU”

11.10.2021

Aziz Orhan ÇİMEN

Hukukçu

Gıda Mühendisi-Tarım Ekonomisti

Barışı, bereketi, sağlığı ve ölümsüzlüğü temsil eden zeytin etimolojik olarak dünya dillerinde Zeta, Zai, Zertum, Zeirtum, Zait, Zaitun, Zeytun, Elaiwa, Elaia, Olea, Oliva, Olive, Oleum, Oli, Huile, Oil, Aceite kelimeleriyle ifade edilir. Tüm kutsal kitaplarda zeytin ağacı kutsallığın, bolluğun, adaletin, sağlığın, gururun, zaferin, refahın, bilgeliğin, aklın, arınmanın ve yeniden doğuşun, kısaca insanlık için en önemli erdem ve değerlerin sembolüdür. Batı medeniyetlerinden bahsedilip zeytinin geçmişini batıya dayandıran birçok inanış olmasına rağmen ne yazık ki Anadolu'dan söz edilmemektedir. Ancak mitolojinin ve kutsal kitapların kaynağı olan coğrafi alan, zeytinin mitoloji ve kutsal kitaplardaki yeri düşünüldüğünde, gerçekte zeytinin anavatanının Anadolu olduğu ve buradan Dünya'ya yayıldığı ileri sürülebilir.

Zeytin ağacına ilişkin mevcut en eski veri Ege Denizindeki Santorini Adası'nda yapılan arkeolojik çalışmalarda ortaya çıkarılan 39 bin yıllık zeytin fosillerdir. Zeytinyağına ilişkin en belirgin izler ise M.Ö 4500 yıllarında Akdeniz'deki Girit Medeniyeti'nde görülmektedir. Rallo ve arkadaşlarına göre Akdeniz'de zeytinciliğin tarihçesi ve yayılışı yanda gösterilmektedir. Günümüzde İngilizce immigrant tree (mülteci ağaç) denilen zeytin Arjantin'den Çin'e ve Avustralya'ya kadar geniş bir alanda yetiştirilmektedir.

Türkiye açısından önemli tarım ürünlerinden biri olarak gösterilen zeytin hem sofralık olarak hem de yağlık olarak işlenmesi nedeniyle gıda piyasası için katma değeri yüksek bir tarım ürünüdür. Dünya ticaretine bakıldığında, üretim açısından ilk beş ülke arasında olduğumuz zeytinin korunması büyük önem arz etmektedir. International Olive

Council (IOC) verilerine göre dünya verim ortalamasının üzerinde verime sahip olmasına rağmen Türkiye zeytin üretim alanları bakımından 5. sırada, zeytin üretiminde ise 4. sırada bulunmaktadır. Türkiye'de zeytin üretimi Marmara, Körfez, Güney Ege, Gediz, Kıyı ve Doğu Akdeniz, Doğu Karadeniz olmak üzere altı bölgeye ayrılmıştır. Dünyanın önemli zeytin üreticilerinden olan

Türkiye’de özellikle 2005-2013 yılları arasında uygulanan destekleme ve tahsis etme çalışmaları ile zeytin ağaç varlığında önemli derecede artış meydana gelmiş ve ağaç sayısı yaklaşık 180 milyon olmuştur.

Yukarıda bahsedildiği üzere zeytin ve zeytinyağı hem tarihsel hem kültürel hem de ekonomik anlamda Dünya ve Türkiye açısından önemli bir tarımsal ürün olmasının yanında aynı zamanda yaşam biçimidir. Zeytin hukuku açısından bakılacak olursa, tarihte zeytin ile ilgili hukuksal geçmiş ilk olarak Atina Anayasası’nda yer almıştır. Aristoteles tarafından kaleme alınan “Devlet malı veya özel mülkiyet farkı olmaksızın, zeytin ağacını kesen veya deviren herkes mahkemede yargılanacaktır eğer suçlu bulunurlarsa idam edilmek suretiyle cezalandırılacaklardır.” sözü zeytin ağacının tarihteki yerini ve önemini anlatmaktadır. Ancak tarihteki bilinen ilk zeytin koruma kanununu, aristokrat sınıfa dahil olmayan -yani soylu kanı taşımayan- orta sınıf bir Atinalı olan Solon koymuştur. Solon’un zeytin koruma kanununda bir zeytin ağacını kesen veya zarar verenin ölüm cezasına çarptırılacağı yazmaktadır. Solon ayrıca Atina ekonomisini dardan kurtarmak için, zeytin ağacı dikmeyi ve zeytinyağı ihracatını desteklemiş ve şehrin kendi kendini doyurabilmesi için diğer gıda ürünlerinin ihracatını yasaklamıştır.

Zeytin hukukunun Türkiye’deki gelişimine bakılacak olursa, 20. yüzyılda Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasının hemen ardından zeytinciliğin geliştirilmesi için yönetim büyük bir çaba içine girmiştir. Cumhuriyet yönetimi, öncelikle 1927 yılında “Zeytincilik Kanunu Layihası” çıkararak, zeytinciliğe bir devlet politikası olarak sahip çıkmıştır. Günümüzde ise zeytin ağacı Türkiye’de 3573 Sayılı Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerinin Aşılattırılması Hakkında Kanun (Zeytin Kanunu) ile korunmaktadır. Zeytin Kanunu bugün dahi Ülkemizdeki her hangi bir ağaca özgü ilk ve tek kanun olarak yürürlükte olmasının yanı sıra dünyada zeytinliklerin korunmasına yönelik tek kanundur. Ayrıca söz konusu kanun hükümleri 9/7/1956 tarih ve 6777 sayılı Kanun gereğince sakız ve neveleriyle harnupluklara da teşmil edilmiştir.

1939 tarihinde yürürlüğe giren Zeytin Kanunu 1995 ve 2008 yıllarında revize edilerek son haline getirilmiştir. 2002 yılından itibaren ise TBMM’ne Zeytin Kanunu’nun değişikliği hakkında yedi kanun teklifi sunulmuştur. Ancak söz konusu kanun teklifleri Genel Kurul gündemine gelmeden oluşan kamuoyu baskısı nedeniyle geri çekilmiştir. Kanunun yeniden düzenlenmesi için Meclis Araştırma Komisyonları kurulmuş olmasına rağmen herhangi bir sonuç alınamamıştır.

Zeytin Kanunu'nun çoğu maddesi şu anda fiili olarak uygulanmamaktadır. Ancak özellikle Kanununun 14., 17. ve 20. maddeleri üzerinde durulması gereken maddelerdir. 14. madde hem 1995 yılında hem de 2008 yılında değiştirilmiştir. 1995 yılında yapılan değişiklikle daha önce zeytin sahalarına yapılmaması gereken ağaçlar için en az 1 km. sınırı getirilerek zeytin sahalarının koyun ve keçiden daha fazla korunması amaçlanmıştır. 2008 yılı değişikliği ile de şikayet üzerine sadece adli para cezası değil hapis cezasının da verilebileceği hüküm altına alınmış ve aynı zamanda şikayete bağlı olması sebebiyle Türk Ceza Kanunu'nun 253. maddesi hükmünce uzlaştırma kapsamında olan bir suça dönüşmüştür.

1995 ve 2008 yılı değişiklikleri ile tamamen değiştirilen 17. madde ile Devlete zeytinciliğin ıslahı, yeni zeytin dikim alanlarının tespiti, zeytin dikim ve yetiştirilmesinin teşviki ile verimin artırılması, hastalık ve zararlılarla mücadele ile ürün elde etmekte masrafları azaltıcı araç ve gereçlerin imal ve ithalinde gerekli kolaylıkları sağlama konusunda ödev verilmektedir. Ayrıca zeytin hastalık ve zararlıları ile mücadele amacı ile birliklerin kurulmasının önü açılmıştır. 2008 değişikliği ile birliklerin kurulmasının yönetmelikle düzenleneceği ve zeytinliklerine bakmayan üreticiye ağaç başına on Türk Lirası idarî para cezası verileceği hükmü getirilmiştir.

Kanunun en önemli ve günümüzde en fazla tartışılan maddesi 20. maddedir. Maddenin ilk halinde zeytin sahalarında sadece yağhane ve fabrika yapımının Bakanlık iznine tabi olması gerektiği varken, 1995 değişikliği ile daha da korumacı bir şekilde zeytinlik sahalarına en az 3 km. mesafede zeytinliklerin vegetatif ve generatif gelişmesine mani olacak kimyevi atık bırakan, toz ve duman çıkaran tesis yapılması ve işletilmesi yasaklanmıştır. 2008 değişikliği ile ancak belediye sınırları içindeki zeytin sahalarının imar hudutları kapsamı içine alınması hâlinde altyapı ve sosyal tesisler dahil toplam yapılaşmanın % 10'unu geçemeyeceği hüküm altına alınmıştır. Ayrıca madde ile zeytin ağacının sökülmesinin Bakanlık iznine tabi olduğu ve aksi durumda kişilere yönelik yaptırımların neler olacağı düzenlenmektedir.

Zeytin hukuku kapsamında önemli olan diğer bir düzenleme de Zeytin Kanunu'na dayanılarak hazırlanan Zeytinciliğin Islahı Yabancılarının Aşılattırılmasına Dair Yönetmeliktir. Yönetmelik ile ekolojik yönden uygun bölgelerde ve zeytin yetiştiriciliğine elverişli sahalarda zeytinlik kurulmasını sağlamak, mevcut zeytinliklerde ürünün miktar ve kalitesini yükseltmek ve maliyeti düşürmek, birim alandaki verimi artırmak, zeytinyağı ve sofralık zeytin işletmelerindeki teknolojik yapıyı günün koşullarına uygun hale getirmek üzere gerekli teknik, ekonomik, ticari ve sosyal tedbir ve organizasyonları sağlamak amaçlanmaktadır.

2012 yılında Yönetmeliğin Zeytinlik Sahalarda Sanayi Tesisi Kurulmasının Önlenmesi başlıklı 23. maddesi değiştirilmiş ve Tanımlar başlıklı 4. maddesine zeytinlik saha tanımı eklenmiştir. Yapılan değişiklikle;

- Jeotermal kaynaklı teknolojik sera yatırımları,
- Bakanlıklarca kamu yararı kararı alınmış plan ve yatırımlar,
- Yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı elektrik üretim tesisleri,
- İlgili Bakanlıkça kamu yararı kararı alınmış madencilik faaliyetleri petrol ve doğal gaz arama ve işletme faaliyetleri,
- Savunmaya yönelik stratejik ihtiyaçlara yönelik yatırımların, yolu açılmaya çalışılmıştır.

Tanımlar bölümüne eklenen “Zeytinlik Saha: Orman sınırları dışında bulunan ve Devletin hüküm ve tasarrufunda olan yabani zeytinlik, antepfıstığı ve harnupluklar ve her nevi sakız çeşitleri veya şahıs arazisi olan tapuda bu şekilde kayıtlı sahalar ile orman sınırları dışında olup da 17/10/1983 tarihli ve 2924 sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi Hakkında Kanun kapsamında bulunmayan zeytin yetiştirmeye elverişli makilik ve fundalıklardan oluşan en az 25 dekarlık alan” tanımla 25 dekardan küçük alanların zeytinlik olarak sayılmaması sağlanmıştır. Söz konusu değişiklik ve ekleme ile Kanun ile korunan zeytin ağacının bir anlamda korunması yönetmelikle kaldırılmıştır. 2015 yılında Danıştay Sekizinci Dairesinin 19/2/2015 tarihli ve Esas No: 2012/6113; Karar No: 2015/998 sayılı kararı ile bahse konu düzenleme iptal edilinceye kadar yaklaşık üç yıl süre ile normlar hiyerarşisine aykırı olan düzenleme yürürlükte kalmıştır.

Zeytin hukuku açısından yukarıda açıklanan kanun ve yönetmelik dışında Zeytin Hastalık ve Zararlıları İle Mücadele Birliklerinin Kuruluş ve Çalışma Esaslarına Dair Yönetmelik, Ulusal Zeytin ve Zeytinyağı Konseyi Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik ve Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği önemli düzenlemeler arasında sayılabilir. Bunun dışında mevzuatımızda başta anayasa olmak üzere zeytine ve Zeytin Kanununa atıf yapılan başka düzenlemelerde bulunmaktadır.

SONUÇ

Dünya’da başka hiçbir ülkede olmayan bir şekilde 1939 yılından itibaren kanunu olan zeytin, ne yazık ki korunamamaktadır. Çünkü gelişmekte olan bir ülke olması sebebiyle Türkiye’nin özellikle sanayi, madencilik, enerji ve ulaşım alanlarında yatırım yapması gerekmektedir. Yapılan yatırımların Türkiye’nin gelişmiş illerinde, yukarıda belirtilen zeytin üretim bölgelerinde yapılması

nedeniyle zeytin ile sanayi, maden, enerji ve ulaşım yatırımları karşı karşıya kalmaktadır. Bunun sonucunda ise alınan kamu yararı kararlarında zeytin kaybetmektedir. Diğer taraftan kentleşmenin plansız olması ve turizm bölgelerinin imara açılması da zeytin açısından telafisi imkansız sonuçlar doğurmuştur.

Görüldüğü üzere sürekli gündemde olan Zeytin Kanunu'nun tarım, sanayi, şehirleşme, turizm, madencilik, çevre, ulaşım gibi sektörlerdeki Ülkemiz ihtiyaçları doğrultusunda ve zeytinlik alanlarda yaşanan koruma sorunlarına çözüm üretilmesi amacıyla yeniden ele alınıp düzenlenmesi gerekmektedir. Aksi halde zeytin çoğumuzun farkında bile olmadığı, Belediye Zabıta Yönetmeliği 34. maddesinde tanımlanan kokartın yan kenarlarındaki zeytin dalı kümesi kadar değer görecektir.

Yapılacak düzenleme ile zeytin bahse konusu sektörlerle yapılan yatırımlarla karşı karşıya kalmamalı ve korunmalıdır. Çünkü var olan Kanun hem ikincil mevzuatla delinmeye çalışılmakta hem de Kanun'un hükümleri doğrultusunda yapılması gereken denetimler yapılmamaktadır. Böylelikle Kanunu olmasına rağmen korunamayan zeytin gerçekten korunabilir olacaktır. Ayrıca sadece zeytin değil üretiminde Dünya'da söz sahibi olduğumuz ve stratejik olarak önemli tarım ürünleri olan özellikle incir, kayısı, fındık, çay, üzüm vd. içinde benzer şekilde koruma sağlanması gerekmektedir.

Aziz Orhan ÇİMEN

Hukukçu

Gıda Mühendisi-Tarım Ekonomisti

KAYNAKLAR

- Akçiçek, E., Oran, N.T. 2015. Zeytinyağı ve Sağlık, SİDAS Yayınları, İstanbul.
- Bayramer, G., Tunalıoğlu, R. 2016. Türkiye'de sofralık zeytin - zeytinyağı ihracatçılarının sorunları ve çözümüne yönelik yaklaşımlar, Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 13(1), 141-150.
- Eğilmez, M. 2005. Hitit Ekonomisi, İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Göktaş, M.A. 1966. Zeytin ve Zeytinyağının Türkiye Ekonomisindeki Rolü. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, İzmir.
- Harwood, J.L.ve Yaqoop, P. 2002. Nutritional and health aspects of olive oil. Eur.J.Lipid Sci. Technol.104, 685-697.
- Özaltaş, M., Savran, M.K., Ulaş, M., Kaptan, S. Ve Köktürk, H. 2016. Türkiye Zeytincilik Sektör Raporu, ISBN: 978-605-9175-57-9, ss. 301.
- Rallo, L., Escobar, F. and Barranco, D. 1999. El Cultivo del Olivo. Mundi-libro Prensa. Madrid Spain.
- Tunalıoğlu, R. 2016. Türkiye Zeytinciliğinde Tarihsel ve Ekonomik Gelişmeler, Zeytin Bilimi 1 (1) 2010, 15-22.
- Ünsal, A. 2007, Ölmez Ağacın Peşinde Türkiye’de Zeytin ve Zeytinyağı. Yapı Kredi Yayınları 6. Baskı, İstanbul.
- Ünsal, A. 2011 (8. Baskı). Ölmez Ağacın Peşinde-Türkiye’de Zeytin ve Zeytinyağı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Zeytin ve Zeytinyağı ile Diğer Bitkisel Yağların Üretiminde ve Ticaretinde Yaşanan Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla oluşturulan (10/27, 34, 37, 40, 102) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2008, TBMM.

www.mevzuat.gov.tr

www.resmigazete.gov.tr

<https://www.drtanzeytinyagi.com/zeytinin-tarihcesi>

<http://apelasyon.com/Yazi/97-olumsuz-agac-zeytin-kutsal-toren-derleme>

<http://www.sahatarim.com.tr/anatolianolive.aspx>

<http://olivasa.com.tr/zeytin/dinlerde-zeytin/>

<http://www.marmarabirlikakademi.com/tr/zeytin-kutuphanesi/zeytinin-tarihcesi>

<http://hukukbook.com/m-o-640-560/>

<http://old.internationaloliveoil.org/>

<http://www.fao.org/faostat/en/#home>